

žvilgsnis

EKONOMINĖ LOGISTINĖ ANALIZĖ – NAUJA EKONOMINIŲ KRIZIŲ TEORIJA

Prof. Stasys Girdzijauskas*VU Kauno humanitarinio fakulteto**Informatikos katedra*

Šiuolaikinės visuomenės raida yra paremta ekonominiu augimu. Pastarojo meto ekonominė situacija akivaizdžiai parodė, kad ekonomikos augimą neišvengiamai lydi sąstingiai, nuosmukiai ar krizės.

Rinkos prisotinimo reikšmė

Originalūs ekonominės logistinės analizės tyrimai, Lietuvoje pradėti prieš aštuonerius metus, parodė, kad ekonomikos ciklinė raida turi palyginti nesudėtingą fundamentalųjį paaiškinimą: rinkos persotinimą kapitalu. Jau kelis šimtmečius prisotinimas tyrinėjamas ir pritaikomas fizikoje, chemijoje, biologijoje, medicinoje ir daugelyje kitų sričių, tuo tarpu ekonomikoje į tai iki pastarojo dešimtmečio buvo beveik nekreipiama jokio dėmesio. Tačiau ir dabar prisotinimo reikšmę supranta retas ekonomistas. O tarp politikų tokių, atrodo, apskritai nėra.

Kaip žinome iš gamtos mokslų prisotintos sistemos elgiasi kitaip nei neprisotintos. Pasirodo taip yra ir ekonomikoje: investuojant kapitalą į prisotintą rinką gaunami visai kitokie rezultatai, nei tai darant neprisotintoje rinkoje. Rinkos prisotinimo tyrimai leido aptikti ir ištirti **didįjį ekonominį paradoksą**, apimančią **didėjančio pelningumo** (ekonomikos "kaitimo") ir **skolos spąstų** paradoksus. Neįvertinus minėtų paradoksų neįmanoma suprasti, o juo labiau valdyti ekonominės situacijos, tiek šalyje, tiek už jos ribų. Dauguma ekonominių krizių, firmų ir net valstybių bankrotų yra tiesioginis minėtų paradoksų, išplaukiančių iš rinkų uždaro ir jų prisotinimo, padarinys.

Laisvosios rinkos perspektyva – civilizacijos pabaiga

Ekonominė logistinė analizė rodo, jog laisvoji rinka perspektyvos neturi. Tiesa sakant absoliučiai laisva rinka ir neegzistuoja, o ir egzistuoti negali. Tai pripažįsta ir M. Friedmano sekejai (Čikagos mokyklos atstovai ir kt. liberalai). Tačiau nuolatinės pastangos ją išlaisvinant yra neproduktyvios, netgi yra žalingos ekonomikai dėl pastoviai kylančios krizės grėsmės. Dar daugiau visiškai laisva rinka, kaip teigė Karlas Marxas, veda į susinaikinimą. Logistinė analizė rodo, kad, laisvosios rinkos sąlygomis dėl globalizacijos sukeliama didėjančio rinkų prisotinimo krizės dažnėja ir gilėja. Tolimoji laisvosios rinkos perspektyva – viena globali rinka, jos nevaldomas prisotinimas, perkaitimas ir sprogimas, t.y. civilizacijos pabaiga.

Dėl šitokių logistinės analizės išvadų neturėtų džiūgauti ir K. Marxo gerbėjai. Logistinė analizė biologijoje buvo sukurta 30 m. iki "Kapitalo" pasirodymo. Jei analogiška analizė būtų radusi deramą vietą K. Marxso ekonomikos teorijoje, tikėtina, šiandien pasaulis būtų kitoks. Marksistinės ekonomikos "spaudimas" iki šiol neleidžia atsirasti bendrajai ekonomikos teorijai ir tuo pagrindu sušvelninti ekonomiką žlugdantį krizių poveikį. Ne ką mažesnis "spaudimas" juntamas ir iš liberalių teorijų pusės. Liberaliosios teorijos paremtos neegzistuojančiomis begalinės talpos rinkomis ir nieko nenori girdėti apie jų prisotinimą. Ko vertas M. Friedmano veikalas „Kapitalizmas ir laisvė“ (Capitalism and

Freedom), reikalaujantis kad valstybė pasitrauktų iš rinkos valdymo, kai tuo tarpu „mokinio krepšelių“ pavidalu tie patys liberalai kiša ranką į kritikuojamos valstybės kišenę. Mokinio krepšelis – pas išūliausias liberalų pasipelnymo būdas.

„Karšta“ ekonomika – perspektyvi, „perkaitusi“ – ne

Ekonomika turi būti pagrįsta rinkos principais (planinis ūkis galėtų būti kito tūkstantmečio perspektyva), tačiau rinka turi būti valdoma: kol rinka neprisotinta, valdymas turi būti minimalus, jai prisisotinus – maksimalus. Supaprastintu rinkos valdymo analogu galėtų būti technologinių energetinių agregatų (pvz. vidaus degimo variklių) veikimas: variklis veikia gerai tik įkaitęs iki darbinės temperatūros, bet temperatūra turi būti griežtai reguliojama, nes perkaitęs variklis „sudega“. Panašiai yra ir su „perkaitusia“ ekonomika, nors „karšta“ ekonomika yra perspektyvi.

„Įkaitusios“ ekonomikos valdymo principai dar nesukurti. Bet kai kas aišku jau ir dabar. Kad ekonomika neperkaistų būtina valdyti vertybinių popierių rinkas, gal būt apriboti ar net uždrausti kai kuriuos finansinius instrumentus (pvz. kai kuriuos ateities sandorius). Reikia valdyti „perteklinį likvidumą“ ir panašias bankines veiklas. Prisotinimo nepaisymas politikus ir ekspertus verčia „klaidžioti tamsoje pasišviečiant vakarykšte saule“ (Anonimas). Tuomet, anot mūsų politikų, ir „ekonomikos vadovėliai neveikia“ ir kitos problemos iškyla. Jiems reikėtų priminti, kad kai kurie nauji vadovėliai jau parašyti. Derėtų politikams bent juos pavartyti.

Lietuva turi gerą perspektyvą kuriant naują, prisotinimu grįstą, ekonomiką (tiek mokslą, tiek pačią ūkinę veiklą), galėtų tapti pasauliniu lyderiu rinkų stebėsenos ir valdymo srityje. Bet ar užteks profesinės išminties ir politinės valios pasinaudoti šią istorinę galimybę, ar pasitenkinsime tik „istorinių klaidų“ nagrinėjimu?

Prof. Edmundas S. Phelpsas, 2006 m. Nobelio ekonomikos premijos laureatas, ir prof. dr. Stasys Albinas Girdzijauskas (kairėje)

Nuotr. iš prof. dr. S.A. Girdzijauskao alb.